

امامزاده الحسن چندین

نگاهی پژوهشی و تصویری
به بقاع متبرکه امامزاده‌های تهران

به کوشش
رضا مختاری

مجموعه کتاب‌های استان آسمان

دبیر مجموعه و طراح ساختار: رضا معناری
مدیر هنری و طراح گرافیک: علی خائمی شهرکی
سرپرست نویسندگان: محسن شهپوری
صفحه آرایی: سعید غفوری، منصور بلذاده
دبیر اجرایی: فاطمه عطایی

امامزاده علی اکبر چیدری

نگارش: علی اکبر رشوی، طاهره رحیمی
بزویش: محمد مهدی بهمنی، فاطمه بزدی
فراشته سپهر و لبلا مختاری
عکس: مهدی فنوازی
عکس‌های قدیمی: موهب‌رس سوده تنابنده، محمد علی و حسن شرف‌نهاد
ویرایش: عکس: آلبه اسفندی
ویراستار: نسیمه فضل‌اللهی
نمونه‌خوان: فرزانه تقی‌زاده
ناشر: محمد رضا نائری
نوبت و تخریب چاپ: اول - ۱۳۹۲
شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۲۳۸-۶۹۱-۸
شماره فایده: ۲۰۰۰ نسخه
فایده: با جلد شومیز: ۱۳۵۰۰۰ ریال
فایده: با جلد سخت: ۲۰۰/۰۰۰ ریال
آماده‌سازی برای چاپ: مؤسسه نشر شهر
چاپ: مؤسسه نشر شهر

همه حقوق برای ناشر محفوظ است

مشتقات

چونان و دم چیدری

مشتقات

مشتقات تاریخی

مشتقات

مشتقات

مشتقات

مشتقات

مشتقات

مشتقات

مشتقات

مشتقات

مشتقات

مشتقات

مشتقات

مشتقات

مشتقات

مشتقات

مشتقات

مشتقات

مشتقات

مشتقات

مشتقات

مشتقات

مشتقات

مشتقات

مشتقات

مشتقات

مشتقات

مشتقات

مشتقات

مشتقات

مشتقات

مشتقات

مشتقات

مشتقات

مشتقات

مشتقات

مشتقات

مشتقات

مشتقات

مشتقات

مشتقات

مشتقات

مشتقات

مشتقات

مشتقات

مشتقات

مشتقات

مشتقات

مشتقات

مشتقات

مشتقات

مشتقات

مشتقات

مشتقات

مشتقات

مشتقات

مشتقات

مشتقات

مشتقات

مشتقات

نشانی ناشر

مؤسسه نشر شهر

مؤسسه نشر شهر

تهران، بلوار آفریقا، نرسیده به میدان آزادی
روبروی پارک سوار سیلی، شماره ۶
مؤسسه نشر شهر
تلفن: ۸۸۱۹۳۳۰۱-۶، ۸۸۱۹۳۳۰۲-۶
فروشگاه مرکزی: بلع شمالی میدان فلسطين
شماره ۶، تلفن: ۸۸۱۵۳۲۲
مرکز چاپ: تهران، خیابان مطهری، بعد از
تقاطع سپهر وردی، شماره ۵۵، تلفن: ۸۸۴۴۹۰۶

www.shahpress.ir
E-mail: info@shahpress.ir

فهرست

۶	پیشگفتار
۸	مقدمه
۱۸	شرح حال حضرت علی اکبر (ع)
۲۱	جغرافیا
۲۴	مجموعه جغرافیای
۲۷	تاریخ
۳۰	بارگاه امامزاده علی اکبر (ع) در کنگار تاریخ
۳۲	تولیت استان
۳۵	زیارت
۴۲	نادرها و رسوم و عادات
۴۹	آستان گردی
۵۰	بیم نگاهانی به آستان حضرت علی اکبر (ع) در جغرافیا
۵۶	اقدار سیره و معجزات
۵۶	نادرها و رسوم و عادات
۵۶	آستان گردی
۵۶	نادرها و رسوم و عادات
۷۲	منابع

پیشگفتار

ایرانیان از نخستین روزهای طوفان اسلام با اغوش باز پذیرای دین حنیف شدند. از همان ابتدا محبت پیامبر اکرم^ص و خاندان پاکش^ع بر قلب مردم این سرزمین جای گرفت و اسادات به عنوان نوادگان رسول گرامی اسلام در میان مردم این سرزمین جایگاه ویژه ای پیدا کردند؛ به ویژه آن گاه که ذریه ای از سلالة ایشان بر خوردار از رشدهای این سرزمین مسائل و مناقب نبی مکره اسلام و خاندان پاکش بودند. از جمله این نوادگان رسول خدا^ص می بودند که حلقای بنی امیه و بنی عباس جایگاه و نقش اجتماعی آنها را در هدایت و روشنگری افکار عمومی، فتح ندایه حکومت ممالکانه خود می دانستند و حضورشان را در میان مردم برنمی تابیدند و به شیوه های مختلف در صدد از آن و تنگنجه و حتی قتل آنها بر می آمدند. هجرت این امیران و نوادگان به مناطق مختلف ایران دیرهای از کینه و عداوت امویان و عباسیان نسبت به آنها نمی کاست و مردوران خلفا هر کجا نام و شانی از آنها می یافتند، به سر اعشان می رفتند و به بدترین شیوه، آنها را به شهادت می رساندند. این رفتار خلفا آنها را به خواسته هایشان برساند و حتی موجب افزایش علاقه مردم به این خاندان شد. هر چایگی از نوادگان رسول گرامی اسلام سر بر زمین گذاشت، به مرور بارگاهی بر فراز قبرش استوار گشت و نشانی شد برای یادآوری مبارزه با ظلم و محلی برای زیارت مردم و اظهار ارادت آنها نسبت به خاندان پاک پیامبر اسلام^ص به ویژه این که

پیامبر^ص نیز به اهمیت بزرگداشت و فضیلت زیارت مرقدا این بزرگان اشاره داشته است. از رسول مکیه اسلام^ص نقل است که به علی علیه السلام فرموده اند:

«یا ابا الحسن! ان الله جعل قبرک و قبر ولدک بقاعاً من بقاع الجنة و عرسه من عرساتها و ان الله جعل قلوب الخادم من خلفه و صفوه من عبادہ نحر انکم و تحمّل المذله و الاذى فیکم فعمرون قبورکم و یکترون زیارتها غیرکم» یعنی: «الله موقداً منهم لرسوله، اولئک با علی العنصرین» یعنی: «ببقاعی و البورقون حوضی و هن ذری عدا فی الجنة» (تهذیب الاحکام، شرح طوسی، ج ۶، ص ۲۲).

«ای ابوالحسن! قبر تو و فرزانت در پیشگاه خداوند متعال چون قطعه ای از خاک بهشت و خانه ای از خانه های آن است. به خلف خدا دل های بندگان برگزیده و مخلوص به سوی شما مشتاق است و در راه زیارت شما سخن را به جان می چرند، قبور شما را آباد می سازند و همواره برای تقرب به خدا و دوستی پیامبرش^ص عمارت می سازند، با علی اشقاقت من مخصوص این گروه خواهد بود و این بر حوض من وارد خواهند شد و انوار فر دایارت کنندگان من در بهشت خواهند بود».

نمایان حضور بقاع مشرکه امامزادگان در جای جای میوه های اسلامی انسان از این زیارت و دلبستگی دارد؛ ارادتتی که در آفرینش های هنری معماران و طراحان بنا، مجسمه ها، مناره ها و ضریح و هنر نمایی هنرمندان در استفاده از انواع هنرهای تزیینی چون کاشی کاری، آئینه کاری، خاتم سازی، گچ بری، نقاشی روی چوب و دیوار، طلاکاری، کتیبه نویسی و... جلوه گر است.

بسیاری از زیارت گاه ها، علاوه بر آن که زیارت نگاهت، جلوه گاه عشق و محبت به خاندان پیامبر^ص مکرّم اسلام^ص و بهانه ای برای تجدید عهد و ابرار عودت و فرمان برداری و سرسپردگی نسبت به دات اقدس یاری تعالی هستند، این زیارتگاه ها محلی هستند جهت ابلاغ پیام عدالت خواهی و ظلم ستیزی و این پیام ها را می توان در ابیات قرآن و اشعار شعری به غیر مجتهد کاشانی و زیارت نامه هایی مانند زیارت عاشورا یا مصافحه چون «السلام لمن سالکک و حرّت لمن جارتک» مشاهده کرد که از یک سو مرتبه براهن بیت و یادآور مظلومیت در تبعه و آل رسول و از سوی دیگر اعلام موضع در برابر هر نوع رفتار ستمگرانه هستند.

هر چند بسیاری از نامزادگان عذوق در بقاع مشرکه شهر تهران شهرت ملی و حتی جهانی دارند؛ مؤسسه نشر شهر وابسته به سازمان فرهنگی - هنری شهرداری تهران بر آن شد تا در قالب کتاب هایی مستقل و جهت آشنایی بیشتر شهروندان، به معرفی هر یک از این بزرگان و بقاع آنها بپردازد. در اینجا یاد استاد فقید فرهیخته جناب آقای دکتر حسن حبیبی را گرامی می داریم که فکر اولیه این اقدام برهون ایشان است و قرار بود نگارش مقدمه این مجموعه نیز توسط ایشان صورت گیرد. همچنین از جناب آقای رضا مختاری که گردآوری و تدوین این مجموعه را به عهده گرفتند تشکر و قدر دانی می نمایم.

علی اکبر اشعری

مقدمه

کناد محققى است که در پی کنکاش معماری مذهبی و باورهای مردم ایران باشد و بتواند از بررسی بقاع امامزادگان و جایگاه آنان میان مردم این مرز و بوم چشم ببندد؛ مراکزی که تئیس شان نشان از تعلق خاطر و ارادت تاریخی مردم ایران به خاندان پیامبر اسلام^ص دارد و در آن‌ها می‌توان دورهای مردمی، هنر، معماری و مناسک ایرانی را رصد کرد. ساخت‌مغیره‌برای بزرگین دین، رفتاری شیعی است و بررسی تاریخی بناهای یادبود و آرامگاه‌های به‌جامانده از گذشته نشان می‌دهد که پس از مسجد پر تعدادترین بناهای مذهبی ایران بناهای آرامگاهی هستند. مهم‌ترین بنای یادبود و زیارتگاهی که از ۳ قرن و نیم هجری قمری به‌جامانده، مشهد علی بن موسی الرضا^ع است. در قرن چهارم و شویان زمانداری آل‌بویه و حکومت‌های شیعی محلی، ساخت بقعه بر عترت امامزادگان گسترش یافت و در دوره سلجوقی سنت ساخت آرامگاه برای بزرگان چنان رونق گرفت که تعداد مقابر از مساجد بیشتر شد. در دوره صفویه نیز این سنت به‌کدام یافت و البته آرامگاه‌های مذهبی اهمیت بیشتری یافتند. دوره قاجار هم اگر چه نقطه عطفی بود، در ساخت بقع یا آرامگاه نیست امامزادگان را بی‌ارایی و فروتنی از ابعادهای تازه از شاخصه‌های آن است. باقی‌مانده تاریخی، بلندتقاع امامزادگان را بخشی مهم از ذخایر معنوی و میراث فرهنگی و هنری این سرزمین دانست. عباسک باقرت، آیین‌های بند و مراسمی که در این مکان‌ها برگزار می‌شد و می‌شود، همگی بخشی از باورهای امامزادگان در زندگی مردم نادر اهمیت بهداشت روانی در زندگی امروز بر کسی پوشیده نیست. تغییر زیارت و بهداشت روانی از اثر انکار ناپذیر است. قضا و حال و هوای هر امامزاده به گونه‌ای طراحی شده که فضایی برای رازی باورمند شدن دهد و بیهامش و در مانگری بنیاد آورد که سواست، حافظ اسیر باشد. هم‌اکنون می‌کند و رافع مشکلات است، مگر نه این است که به‌زعم روزن‌شاسان، هر چه محیط امن بر ناسد و غمگین که مراجع برای او در نخل می‌کند معتمدتر باشد، فرایند بالایش، که خود بخشی از نیر من است، هم‌اکنون خواهد گرفت.

از طرفی زیارتگاه‌ها نقش بسزایی در تأسیس و توسعه شهرها داشته‌اند. علاوه بر شهرهایی چون مشهد که مرکز امام‌شناسی و موجب تأسیس و توسعه آن شده، هزار امامزادگان نیز گاهی موجب ایجاد یک شهر - مانند قم - یا بالین محله‌ها و توسعه شهرها شده‌اند. طبق یک سنت مغیره‌سازی، در مجموعه‌های آرامگاهی یا اصراف‌انها، مسافر خننه، مسجد جامع، گنجینه، ر صدخانه، کوشک، گرمابه، مناره، کز و نس، بازار و... نیز ساخته می‌شده است. بقاع امامزادگان در بسیاری از موارد هم‌سنة یافت تاریخی شهرها بوده یا همچون هسته مرکزی یافت شهری عمل می‌کرده‌اند.

در باره شهر تهران نیز پیوسته^۱ اگر بگوییم هزار یک امامزاده موجب شد تهران، تهران شود، پژوهشگران بر این باورند که رفت و آمدهای عکیر شاه طهماسب نهری جهت زیارت امامزاده حمزه^ع که ایشان را جلال‌الدی خود می‌دانست، باعث شد ناسه صفوی به صرفت توسعه قریه کوچیک تهران بپشتند. علاوه بر نقش مهم امامزادگان در توسعه محلات و مناطق تهران، این نکته که محققان، قدیمی‌ترین اثر باقی‌مانده از تهران را کتیبه استان امامزاده سید اسماعیل^ع می‌دانند، حضور کلیدی بقاع امامزادگان را در حیات تاریخی و فرهنگی شهر تهران روشن‌تر می‌کند.

به رغم وجود این وجوه مختلف و اثرگذار، اما برادگان، آثار پژوهشی و ترویجی چندانی جهت معرفی اینمان وجود ندارد و یکی از معدود اثر ارزشمند در این زمینه، مجموعه کتاب‌های «امامزادگان تهران» است که زیر نظر جناب آقای علی اکبر اشعری و توسط بنیاد ایران‌شناسی منتشر شده است. در چنان‌که امروز، معرفی و آگاهی بخشی عمیق، برکن اصلی صیانت از یک فرهنگ محبوب می‌شود در راستای چنین رسالتی، شایسته است تدوین و تولید مجموعه‌هایی بر روی آرزو که علاوه بر ارائه محتوای علمی با ارزش هنری و استنادی، روش‌های بدیع و نو در برقراری ارتباط میان مخاطب و محتوا بکوشد. مجموعه‌ای که پیش‌رو در دنیا چشم‌رویکردی و زمینه تجربه‌ای تازه در عرصه گردشگری مذهبی را رویکرد فرهنگی و یا موضوع امامزادگان تولید و تبیین شده است.

در بحث اول هر کتاب از این مجموعه، مخاطب با شخصیت نامور ده‌ها خواهد شد. این هم بر اساس مستندات تاریخی، کتب‌ها و تسبیح‌ها، در بخش عهد و تعهد و تعالی روحانی بقعه و محلیاتی بررسی می‌شود که بقعه یا آرامگاه امامزاده در آن قرار گرفته است. پس از آن، نوبت به سرگذشت بقعه می‌رسد که اهمیت بسیار داشته و مخاطب از خلال تصاویر تاریخی، سفرنامه‌ها و تصاویر قدیمی با بقعه در گذر زمان و رخدادهای تاریخی مهم آن آشنا خواهد شد. زیارت، عنوان بخش بعدی هر یک از کتاب‌های مجموعه است و همین‌طور که از نامش پیداست، هدف اصلی آن تجسم مفهوم، ریشه‌ها، آثار و اصلاحات مربوط به بناورهای عمومی در باره امامزادگان است. این‌ها، آداب، رسوم و مناسک مربوط به زیارتگاه همراه با توضیحاتی درباره تولیت استان و سببه‌های مدیریت آن نیز در همین بخش آمده است. آخرین بخش اصلی هر کتاب از این مجموعه، «استان گردی» نام دارد که در آن عکس‌ها کنار هم نشسته‌اند و متن به صدا درآمده مخاطب را تسیر در جای جای استان، حال و هوای آن را تجربه کند. تصور جامع از احوال استان و دریافت نکات تاریخی مربوط به بنا و آرایه‌های آن نیز از اهداف این بخش است و در انتها نیز مخاطب به همراه عکس‌ها استان وداع می‌کند.

مجموعه کتاب‌های «استان آسمان» حاصل کوششی است گروهی که شایسته ساختن محتوایی هنری، پژوهشی تاریخی و مبتنی، عکاسی، نگارش و ویرایش، طراحی گرافیک و مدیریت هنری و کارشناسی مذهبی می‌شود. گروه پس از یک دوره چند ماهه بررسی نمونه‌های موفق جهانی و پیش‌تولید به نمونه و تدوین مجموعه حاضر مشغول شدند. دیگر نکته تباران ذکر، عکاسی اختصاصی از بناهای مذهبی بر روی این مجموعه است که با حاصل برها و بارها عکاسی است با حاصل سال‌ها حضور در اماکن مشرف که در این عیان باید از کوشش و همراهی همه یاران در این مجموعه یاد کنم به خصوص از تلاش‌های محسن ظهروزی و علی هاشمی شهرکی.

این مجموعه پس از هر جیب آغاز راهی بر فقه است که از کاشانی کارهای آغازین بریده دور نیست. امید که این مجموعه تا دوام یابد و منشأی جهت تولید آثار علمی پژوهشی و در عین حال جذاب و هنرمندانه، برای حرائق معنوی و فرهنگی این سرزمین باشد.